GUIA D'APADRINAMENT DEL BOSC DE RIBERA DE RIBA-ROJA DE TÚRIA
GUÍA DE APADRINAMIENTO DEL BOSQUE DE RIBERA DE RIBA-ROJA DE TÚRIA

EcoRiba
Antonio José Morales Hernández
Marcos Morales Peláez
Andrea Ballester Vázquez
Juan Salvador Alcácer Tomás

Parc Natural del Túria / Parque Natural del Turia
Antonio Ballester Potenciano
Isaac Muedra Ortiz
María López Sánchez
Aurelio Peña Rivera

PUNXA
materials didàctics

GUIA D'APADRINAMENT DEL BOSC DE RIBERA DE RIBA-ROJA DE TÚRIA
GUÍA DE APADRINAMIENTO DEL BOSQUE DE RIBERA DE RIBA-ROJA DE TÚRIA

AJUNTAMENT *de*
RIBA-ROJA DE TÚRIA

Edita:
M. I. Ajuntament de Riba-roja de Túria

Guia de Apadrinament del Bosc de Ribera de Riba-roja de Túria
Textos:
Antonio José Morales Hernández. Coordinador d'EcoRiba. M.I. Ajuntament de Riba-roja de Túria.
Marcos Morales Peláez. Biòleg i divulgador científic.
Andrea Ballester Vázquez. Tècnica Superior d'Educació i Control Ambiental.
Juan Salvador Alcácer Tomás. Tècnic de Paisatge, Mobilitat i Sostenibilitat. M.I. Ajuntament de Riba-roja de Túria.
Antonio Ballester Potenciano. Director del Parc Natural del Túria (GVA).
Isaac Muedra Ortiz. Tècnic d'Educació Ambiental del Parc Natural del Túria (VAERSA).
María López Sánchez. Tècnica d'Educació Ambiental del Parc Natural del Túria (VAERSA).
Aurelio Peña Rivera. Biòleg. Brigades de Manteniment del Parc Natural del Túria (VAERSA).
Traducció: Andrea Ballester Vázquez
Fotografies: Juanma Abellán Rubio

Edita: M.I. Ajuntament de Riba-roja de Túria.
Col·labora: Parc Natural del Túria (GVA).
Diseny i maquetació: Servici Municipal de Publicaciones de l'Ajuntament de Riba-roja de Turia
ISBN: 978-84-17468-16-3

Guía de Apadrinamiento del Bosque de Ribera de Riba-roja de Túria
Textos:
Antonio José Morales Hernández. Coordinador d'EcoRiba. M.I. Ajuntament de Riba-roja de Túria.
Marcos Morales Peláez. Biólogo y divulgador científico.
Andrea Ballester Vázquez. Técnica Superior de Educación y Control Ambiental.
Juan Salvador Alcácer Tomás. Técnico de Paisaje, Movilidad y Sostenibilidad. M.I. Ajuntament de Riba-roja de Túria.
Antonio Ballester Potenciano. Director del Parque Natural del Turia (GVA).
Isaac Muedra Ortiz. Técnico de Educación Ambiental del Parque Natural del Turia (VAERSA).
María López Sánchez. Técnica de Educación Ambiental del Parque Natural del Turia (VAERSA).
Aurelio Peña Rivera. Biólogo. Brigada del Parque Natural del Turia (VAERSA).
Traducción: Andrea Ballester Vázquez
Fotografías: Juan Manuel Abellán Rubio
Edita: M.I. Ayuntamiento de Riba-roja de Túria.
Colabora: Parque Natural del Turia (GVA).
Diseño y maquetación: Servicio Municipal de Publicaciones del Ayuntamiento de Riba-roja de Túria
ISBN: 978-84-17468-16-3

ÍNDEX / ÍNDICE

1. APRENENTAGE SERVEI / *APRENDIZAJE SERVICIO*

1.1. EcoRiba i l'Educació Ambiental / *EcoRiba y la Educación Ambiental* 05

1.2. Projecte d'Apadrinament de les Riberes del Túria/ *Proyecto de Apadrinamiento de las riberas del Turia* 06

1.3. Localització de les parcel·les / *Localización de las parcelas* 07

2. CONSELLS PER A REPOBLAR / *CONSEJOS PARA REPOBLAR*

2.1. Viverisme / *Viverismo* 08

2.2. Repoblació / *Repoblación* 10

2.3. Tasques de manteniment / *Labores de mantenimiento* 12

3. ESPÈCIES / ESPECIES

3.1. Llistat d'espècies / *Listado de especies* 13

3.2. Distribució de les espècies vegetals en la ribera / *Distribución de especies vegetales en la ribera* 14

3.3. Salzedes/ Saucedas 15

- Salze blanc / *Sauce blanco* 16
- Gatell / *Sauce ceniciento* 18
- Vimetera roja / Mimbrera roja 20

3.4. Alberedes, xoperes i freixedes / *Alamedas, choperas y fresnedas* 22

- Àlber / *Chopo blanco* 23
- Xop negre / *Chopo negro* 25
- Fleix / *Fresno* 27

3.5. Omedes / *Olmedas* 29

- Om / *Olmo* 30

4. L'AGENDA 2030 I EL VINCLE EMOCIONAL / *LA AGENDA 2030 Y EL VÍNCULO EMOCIONAL* 33

5. BIBLIOGRAFIA / *BIBLIOGRAFÍA* 38

1. APRENENTATGE SERVEI

1.1. EcoRiba i l'Educació Ambiental

L'Aprenentatge Servei (APS) aplicat a espais naturals és una metodologia que potencia l'adquisició de coneixements ambientals en l'alumnat i alhora propicia la conservació i restauració d'aquests enclavaments paisatgístics. Des d'EcoRiba ens reafirmem en la necessitat de treballar les estratègies didàctiques de coneixement del nostre entorn local (Morales, 2020) amb la finalitat de connectar l'Educació Ambiental amb els projectes escolars per a provocar la transformació ecosocial que precisa el nostre planeta (Santana, Morales i Henarejos, 2021).

Per això hem fomentat tota una sèrie de publicacions divulgatives (Morales, García i Barberá, 2018; Ferrer-Gallego i Peña, 2018; Morales, Morales, Barberá i Herreros, 2020) amb la finalitat de conèixer la nostra flora i de crear vincles emocionals amb aquesta.

En aquest sentit i dirigit a l'Educació Primària cal esmentar el disseny d'un quadern de camp per a apreciar els paisatges vegetals del Parc Natural del Túria (Morales, Santana i Caurín, 2014). Així mateix també hem elaborat un conte per a l'Educació Infantil (Morales, Caurín i Moreno, 2017) per a despertar l'afecte pel nostre arbratge monumental mitjançant de Punxa.

Amb la present guia pretenem que els centres educatius de la localitat puguen conèixer el projecte amb major profunditat i estudiar algunes de les espècies més emblemàtiques dels nostres boscos de ribera.

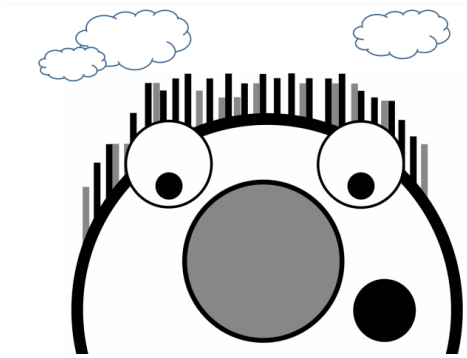

1. APRENDIZAJE SERVICIO

1.1. EcoRiba y la Educación Ambiental

El Aprendizaje Servicio (APS) aplicado a espacios naturales es una metodología que potencia la adquisición de conocimientos ambientales en el alumnado y a la vez propicia la conservación y restauración de estos enclaves paisajísticos. Desde EcoRiba nos reafirmamos en la necesidad de trabajar las estrategias didácticas de conocimiento de nuestro entorno local (Morales, 2020) con la finalidad de conectar la Educación Ambiental con los proyectos escolares para provocar la transformación ecosocial que precisa nuestro planeta (Santana, Morales y Henarejos, 2021).

Por ello hemos fomentado toda una serie de publicaciones divulgativas (Morales, García y Barberá, 2018; Ferrer-Gallego y Peña, 2018; Morales, Morales, Barberá y Herreros, 2020) con la finalidad de conocer nuestra flora y de crear vínculos emocionales con la misma.

En este sentido y dirigido a la Educación Primaria cabe mencionar el diseño de un cuaderno de campo para apreciar los paisajes vegetales del Parque Natural del Túria (Morales, Santana y Caurín, 2014). Así mismo también hemos elaborado un cuento para la Educación Infantil (Morales, Caurín y Moreno, 2017) para despertar el afecto por nuestro arbolado monumental a través de *Punxa*.

Con la presente guía pretendemos que los centros educativos de la localidad puedan conocer el proyecto con mayor profundidad y estudiar algunas de las especies más emblemáticas de nuestros bosques de ribera.

1.2. Projecte d'Apadrinament de les riberes del Túria.

El projecte d'Apadrinament del Parc Natural del Túria té com a objectiu la recuperació del bosc de ribera autòcton front a la propagació de la canya (*Arundo donax*) espècie catalogada com a flora invasora. Per a això els ajuntaments, centres escolars, associacions o empreses contacten amb el Parc Natural del Túria perquè els assignen una parcel·la en aquest espai natural amb la finalitat que contribuïsquen a la seua repoblació i manteniment. Aquest projecte s'estructura en quatre parts (Muedra et al., 2012):

- Inventari de les poblacions vegetals existents.
- Recollida de material de reproducció (esqueixos i llavors).
- Viverisme en els centres escolars.
- Repoblació en les parcel·les amb els plançons.

Per a saber més sobre el projecte es pot consultar els butlletins, 2, 3, 4, 5 i 9 de *Tzuria*. Aquestes publicacions del Parc Natural es troben en: *http://parquesnaturales.gva.es/va/web/pn-turia/boletines-trimestrales*

Així mateix també s'ha publicat el llibre *Flora vascular del Parc Natural del Túria* (Peña et al., 2017).

1.2. Proyecto de Apadrinamiento de las riberas del Turia.

El proyecto de Apadrinamiento del Parque Natural del Turia tiene como objetivo la recuperación del bosque de ribera autóctono frente a la propagación de la caña (*Arundo donax*) especie catalogada como flora invasora. Para ello los ayuntamientos, centros escolares, asociaciones o empresas contactan con el Parque Natural del Turia para que les asignen una parcela en este espacio natural con la finalidad de que contribuyan a su repoblación y mantenimiento. Este proyecto se estructura en cuatro partes (Muedra et al., 2012):

- Inventario de las poblaciones vegetales existentes.
- Recogida de material de reproducción (esquejes y semillas).
- Viverismo en los centros escolares.
- Repoblación en las parcelas con los plantones.

Para saber más sobre el proyecto se puede consultar los boletines, 2, 3, 4, 5 y 9 de *Tzuria*. Estas publicaciones del Parque Natural se pueden encontrar en: *http://parquesnaturales.gva.es/va/web/pn-turia/boletines-trimestrales*

Así mismo también se ha publicado el libro *Flora vascular del Parc Natural del Túria* (Peña et al., 2017).

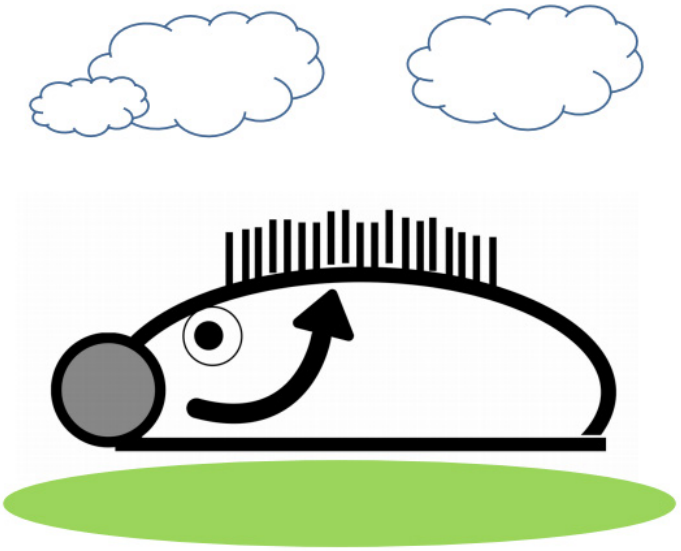

1.3. Localització de les parcel·les.

A Riba-roja de Túria trobem dos enclavaments amb parcel·les d'apadrinament: l'esplanada del riu Túria i la parcel·la del CEIP Mas d'Escoto. En la zona del Pont Vell han repoblat diversos centres de la localitat (Fig. 1). En la figura 2 s'aprecia com les parcel·les d'apadrinament, en aquest cas la del CEIP Mas d'Escoto, són efectives en relació a la prevenció d'incendis forestals.

1.3. Localización de las parcelas.

En Riba-roja de Túria encontramos dos enclaves con parcelas de apadrinamiento: la explanada del río Turia y la parcela del CEIP Mas d'Escoto. En la zona del Pont Vell han repoblado varios centros de la localidad (Fig. 1). Y en la figura 2 se aprecia como las parcelas de apadrinamiento, en este caso la del CEIP Mas d'Escoto, son efectivas en relación a la prevención de incendios forestales.

Fig.1. Parcel·les d'apadrinament de l'esplanada del riu Túria al costat del pont vell.
Base cartográfica: Google Earth.
Parcelas de apadrinamiento de la explanada del río Turia junto al puente viejo.
Base cartográfica: *Google Earth*.

Fig.2. Parcel·la d'apadrinament del CEIP Mas d'Escoto.
Base cartográfica: Google Earth.
Parcela de apadrinamiento del CEIP Mas d'Escoto.
Base cartográfica: *Google Earth*.

2. CONSELLS PER A REPOBLAR

Per a repoblar en les zones d'apadrinament cal tindre en compte tres qüestions: la reproducció de la planta en viver, la correcta plantació de les espècies i les tasques de manteniment per a tindre èxit en l'arrelament d'aquestes.

2.1. Viverisme

Respecte a la reproducció de la planta s'ha de tindre en compte la procedència del material vegetal. La legislació estableix (Decret 15/2006, de 20 de gener, del Consell de la Generalitat, pel que se regula la producció, comercialització i utilització dels materials forestals de reproducció) que en un espai natural s'ha de restaurar el paisatge vegetal amb material certificat amb la finalitat de tindre la certesa de que estem repoblant amb espècies autòctones pròpies de la zona.

Per això els plançons els facilitarà el Parc Natural del Túria a través del CIEF (Centre per a la Investigació i l'Experimentació Forestal) de la GVA. En el cas que els centres educatius vulguen reproduir aquestes plantes en els seus vivers escolars, el Parc Natural del Túria aportarà els esqueixos d'arbres i arbustos procedents del mateix amb la finalitat de preservar el material genètic del bosc de ribera autòcton del riu Túria. A continuació es detallen uns consells per als vivers escolars (Taula 1).

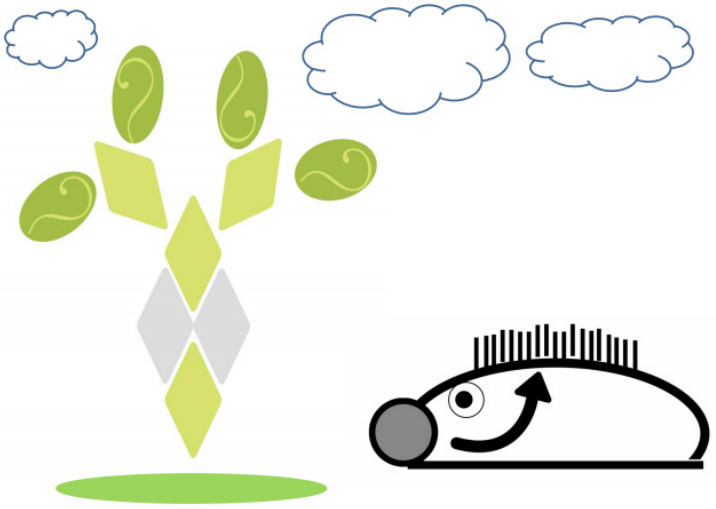

2. CONSEJOS PARA REPOBLAR

Para repoblar en las zonas de apadrinamiento es preciso tener en cuenta tres cuestiones: la reproducción de la planta en vivero, la correcta plantación de las especies y las labores de mantenimiento para tener éxito en el arraigo de las mismas.

2.1. Viverismo

Respecto a la reproducción de la planta se ha de tener en cuenta la procedencia del material vegetal. La legislación establece (Decreto 15/2006, de 20 de enero, del Consell de la Generalitat, por el que se regula la producción, comercialización y utilización de los materiales forestales de reproducción) que en un espacio natural se ha de restaurar el paisaje vegetal con material certificado con la finalidad de tener la certeza de que estamos repoblando con especies autóctonas propias de la zona.

Por ello los plantones los facilitará el Parque Natural del Turia a través del CIEF (Centro para la Investigación y la Experimentación Forestal) de la GVA. En el caso de que los centros educativos quieran reproducir estas plantas en sus viveros escolares, el Parque Natural del Turia aportará los esquejes de árboles y arbustos procedentes del mismo con la finalidad de preservar el material genético del bosque de ribera autóctono del río Turia. A continuación se detallan unos consejos para los viveros escolares (Tabla 1).

CONSELLS DE PUNXA PER ALS VIVERS ESCOLARS

CONSEJOS DE PUNXA PARA LOS VIVEROS ESCOLARES

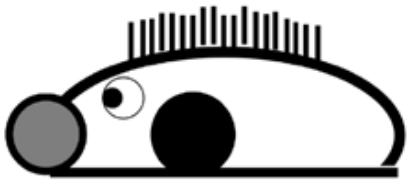

PLANTACIÓ DE L'ESQUEIX /PLANTACIÓN DEL ESQUEJE	
1. ESQUEIX: el Parc Natural del Túria facilita l'esqueix a l'escola.	**1. ESQUEJE**: el Parque Natural del Turia facilita el esqueje a la escuela.
2. PREPAREM EL SUBSTRAT: terra vegetal+humus.	**2. PREPARAMOS EL SUBSTRATO**: tierra vegetal+humus.
3. EMPLENEM ELS COSSIOLS amb substrat.	**3. RELLENAMOS LAS MACETAS** con sustrato.
4. PLANTEM L'ESQUEIX amb les gemmes cap amunt. Ha d'estar soterrat fins a la meitat.	**4. PLANTAMOS EL ESQUEJE** con las yemas hacia arriba. Debe estar enterrado hasta la mitad.
5. REGUEM.	**5. REGAMOS.**
ATENCIÓ DE LA NOSTRA PLANTA/CUIDADO DE NUESTRA PLANTA	
6. CALENDARI DE REGS.	**6. CALENDARIO DE RIEGOS.**
7. NETEGEM LES HERBES del nostre cossiol.	**7. LIMPIAMOS LAS HIERBAS** de nuestra maceta.
ESTUDI DE LA NOSTRA PLANTA / ESTUDIO DE NUESTRA PLANTA	
8. IDENTIFIQUEM la nostra planta.	8. **IDENTIFIQUEMOS** nuestra planta.
9. INVESTIGUEM la seua evolució.	**9. INVESTIGAMOS** su evolución.

Taula 1. Consells per a fer viverisme escolar. Font: elaboració pròpia.
Tabla 1. Consejos para hacer viverismo escolar. Fuente: elaboración propia.

2.2. Repoblació

La Generalitat Valenciana ha realitzat un tríptic sobre els "Consells pràctics de plantació" en relació al Dia de l'Arbre de la Comunitat Valenciana (CIEF). Aquest document es pot consultar en la següent pàgina: https://agroambient.gva.es/documents/20551003/102695348/Triptico+del+dia+del+arbol/12fb81fe-f8c6-4e7a-adbf-48797a26e0ed

Inspirant-se en el mateix tractarem de sintetitzar els passos a seguir per a la repoblació amb les espècies de ribera des d'un enfocament didàctic (Taula 2).

2.2. Repoblación

La Generalitat Valenciana ha realizado un tríptico sobre los "Consejos prácticos de plantación" en relación al Día del Árbol de la Comunitat Valenciana (CIEF). Este documento se puede consultar en la siguiente página: https://agroambient.gva.es/documents/20551003/102695348/Triptico+del+dia+del+arbol/12fb81fe-f8c6-4e7a-adbf-48797a26e0ed

Inspirándose en el mismo trataremos de sintetizar los pasos a seguir para la repoblación con las especies de ribera desde un enfoque didáctico (Tabla 2).

CONSELLS DE PUNXA PER A LES REPOBLACIONS AMB ESCOLARS CONSEJOS DE PUNXA PARA LAS REPOBLACIONES CON ESCOLARES	
PLANIFICACIÓ/PLANIFICACIÓN	
1. UBICACIÓ: consensuem amb el Parc Natural del Túria el lloc per a la seua plantació.	**1. UBICACIÓN**: consensuamos con el Parque Natural del Turia el mejor lugar para su plantación.
2. TRASLLAT adequat dels plançons a la parcel·la d'apadrinament.	**2. TRASLADO** adecuado de los plantones a la parcela de apadrinamiento.
3. DISTRIBUCIÓ de les plantes: les salzedes més prop de l'aigua, a continuació les alberedes i en les zones més allunyades les omedes.	3. **DISTRIBUCIÓN** de las plantas: las saucedas más cerca del agua, a continuación las choperas y en las zona más alejadas las olmedas.
4. PARTICIPACIÓ: partim de les concepcions espontànies de l'alumnat.	**4. PARTICIPACIÓN:** partimos de las concepciones espontáneas del alumnado.
5. REFLEXIÓ sobre la nostra acció de repoblació per la seua repercussió en la millora de l'ecosistema.	**5. REFLEXIÓN** sobre nuestra acción de repoblación por su repercusión en la mejora del ecosistema.
6. APRENENTATGE COOPERATIU: dividim el grup classe en grups més xicotets, els assignem monitors/as i fomentem la col·laboració.	**6. APRENDIZAJE COOPERATIVO:** dividimos el grupo clase en grupos más pequeños, les asignamos monitores/as y fomentamos la colaboración.
PLANTACIÓ/PLANTACIÓN	
7. SEGURETAT: en el moment de fer el clot l'alumnat es posa a banda i banda de la persona que està cavant. Mai enfront per a evitar qualsevol accident.	**7. SEGURIDAD:** en el momento de hacer el hoyo el alumnado se pone a ambos lados de la persona que está cavando. Nunca enfrente para evitar cualquier accidente.
8. EL CLOT: realitzarem un clot d'uns 40 cms de profunditat x 40 cms d'amplitut. Treballem de manera cooperativa.	**8. EL CLOT**: realizaremos un hoyo de unos 40 cms de profundidad x 40 cms de amplitud. Trabajamos de manera cooperativa.
9. MESUREM si cap la nostra planta en el clot. En cas afirmatiu tirarem una mica d'aigua al fons.	**9. MEDIMOS** si cabe nuestra planta en el hoyo. En caso afirmativo tiraremos un poco de agua al fondo.
10. FIQUEM LA PLANTA: la traiem del test i la depositarem dins del clot	**10. PONEMOS LA PLANTA**: la sacamos de la maceta y la depositaremos dentro del hoyo.
11. EL COLL DE L'ARBRE: tapem amb terra de manera que el coll de l'arbre quede a nivell de terra.	**11. EL CUELLO DEL ÁRBOL:** tapamos con tierra de manera que el cuello del árbol quede a nivel de tierra.
12. L'ESCOLCELL: realitzem un escocell per a retindre l'aigua de reg i de la pluja.	**12. EL ALCORQUE**: realizamos un alcorque para retener el agua de riego y de la lluvia.
13. VINCULACIÓ EMOCIONAL: fiquem pedres amb el nostre nom junt al coll de l'arbre per a protegir-ho.	**13. VINCULACIÓN EMOCIONAL:** colocamos piedras con nuestros nombres junto al cuello del árbol para protegerlo.
14. REGUEM.	**14. REGAMOS.**

Taula 2. Consells per a repoblar amb escolars.
Font: elaboració pròpia.
Tabla 2. Consejos para repoblar con escolares.
Fuente: elaboración propia.

2.3. Tasques de manteniment

Una vegada realitzada la repoblació cal tindre en compte tota una sèrie d'accions de manteniment de les plantacions perquè puguen arrelar amb èxit (Taula 3). En aquest sentit és molt recomanable que existisquen sinergies de col·laboració entre les entitats i centres educatius que apadrinen les parcel·les amb el Parc Natural del Túria, l'Ajuntament de Riba-roja de Túria i la Coordinadora en Defensa dels Boscos del Túria.

2.3. Labores de mantenimiento

Una vez realizada la repoblación es preciso tener en cuenta toda una serie de acciones de mantenimiento de las plantaciones para que puedan arraigar con éxito (Tabla 3). En este sentido es muy recomendable que existan sinergias de colaboración entre las entidades y centros educativos que apadrinan las parcelas con el Parque Natural del Turia, el Ayuntamiento de Riba-roja de Túria y la Coordinadora en Defensa de los Bosques del Turia.

CONSELLS DE PUNXA PER A LES TASQUES DE MANTENIMENT CONSEJOS DE PUNXA PARA LAS LABORES DE MANTENIMIENTO	
1. REG	1. RIEGO
2. DESBROSSAMENT DE LA PARCE·LA	2. DESBROCE DE LA PARCELA
3. PODA DE FORMACIÓ	3. PODA DE FORMACIÓN
4. ACLARIDA FORESTAL	4. RESALVEO

Taula 3. Consells de manteniment de les parcel·les.
Font: elaboració pròpia.
Tabla 3. Consejos de mantenimiento de las parcelas.
Fuente: elaboración propia.

3. ESPÈCIES

3.1. Llistat d'espècies

Des del Parc Natural del Túria es facilita tot un llistat d'espècies que es poden utilitzar per a repoblar en les parcel·les d'apadrinament (Taula 4).

3. ESPECIES

3.1. Listado de especies

Desde el Parque Natural del Turia se facilita todo un listado de especies que se pueden utilizar para repoblar en las parcelas de apadrinamiento (Tabla 4).

LLISTAT D'ESPÈCIES D'APADRINAMENT
LISTADO DE ESPECIES DE APADRINAMIENTO

GENERALITAT VALENCIANA

parc natural del túria

NOM COMÚ	NOMBRE COMÚN	NOM CIENTÍFIC NOMBRE CIENTÍFICO
Vimetera vermella	Mimbrera roja	*Salix purpurea*
Saliguera	Sargatillo	*Salix eleagnos*
Gatell	Sauce ceniciento	*Salix atrocinerea*
Salze blanc	Mimbrera blanca	*Salix neotricha*
Vimetera	Mimbrera	*Salix fragilis*
Salze o vimera	Sauce blanco	*Salix alba*
Àlber	Álamo	*Populus alba*
Xop	Chopo	*Populus nigra*
Lledoner	Almez	*Celtis australis*
Fleix/Freix	Fresno común	*Fraxinus angustifolia*
Om	Olmo	*Ulmus minor*
Tamarit	Taray común	*Tamarix canariensis*
Tamarit	Taray africano	*Tamarix africana*
Bolqueret	Espino albar	*Crataegus monogyna*
Baladre*	Adelfa	*Nerium oleander*
Servera	Serbal	*Sorbus domestica*
Aladern de fulla estreta	Labiérnago blanco	*Phillyrea angustifolia*
Llentiscle	Lentisco	*Pistacia lentiscus*

Taula 4. Espècies que poden ser utilitzades en les parcel·les d'apadrinament. Font: elaboració pròpia. Nota: les que porten asterisc han de ser plantades per les brigades del Parc Natural del Túria per a evitar el contacte dels escolars amb espècies tòxiques.
Tabla 4. Especies que pueden ser utilizadas en las parcelas de apadrinamiento. Fuente: elaboración propia. Nota: las que llevan asterisco deben ser plantadas por las brigadas del Parque Natural del Turia para evitar el contacto de los escolares con especies tóxicas.

A partir d'aquest llistat s'ha seleccionat algunes de les espècies més emblemàtiques de les salcedes, alberedes, xoperes, freixedes i omedes.

A partir de este listado se ha seleccionado algunas de las especies más emblemáticas de las saucedas, alamedas, choperas, fresnedas y olmedas.

3.2. Distribució d'espècies vegetals en la ribera

Les plantes es distribueixen en la ribera del riu depenent de la capacitat que tenen les seues arrels per a suportar la inundació durant un període de temps determinat. Així doncs, les espècies de flora es localitzen formant quatre bandes longitudinals i paral·leles al llit ben diferenciades (Fig. 3).

La primera banda sempre o quasi sempre té les arrels submergides, està composta per vegetació herbàcia com són eneas, canyís, joncs, lliris grocs. La vegetació herbàcia es caracteritza per tindre una tija flexible i verda, no té fusta, la qual cosa li permet suportar la força d'avingudes sense trencar-se.

3.2. Distribución de las especies vegetales en la ribera

Las plantas se distribuyen en la ribera del río dependiendo de la capacidad que tienen sus raíces para soportar la inundación durante un periodo de tiempo determinado. Así pues, las especies de flora se localizan formando cuatro bandas longitudinales y paralelas al cauce bien diferenciadas (Fig. 3).

La primera banda siempre o casi siempre tiene las raíces sumergidas, está compuesta por vegetación herbácea como son eneas, carrizo, juncos, lirios amarillos. La vegetación herbácea se caracteriza por tener un tallo flexible y verde, no tiene madera, lo que le permite soportar la fuerza de avenidas sin romperse.

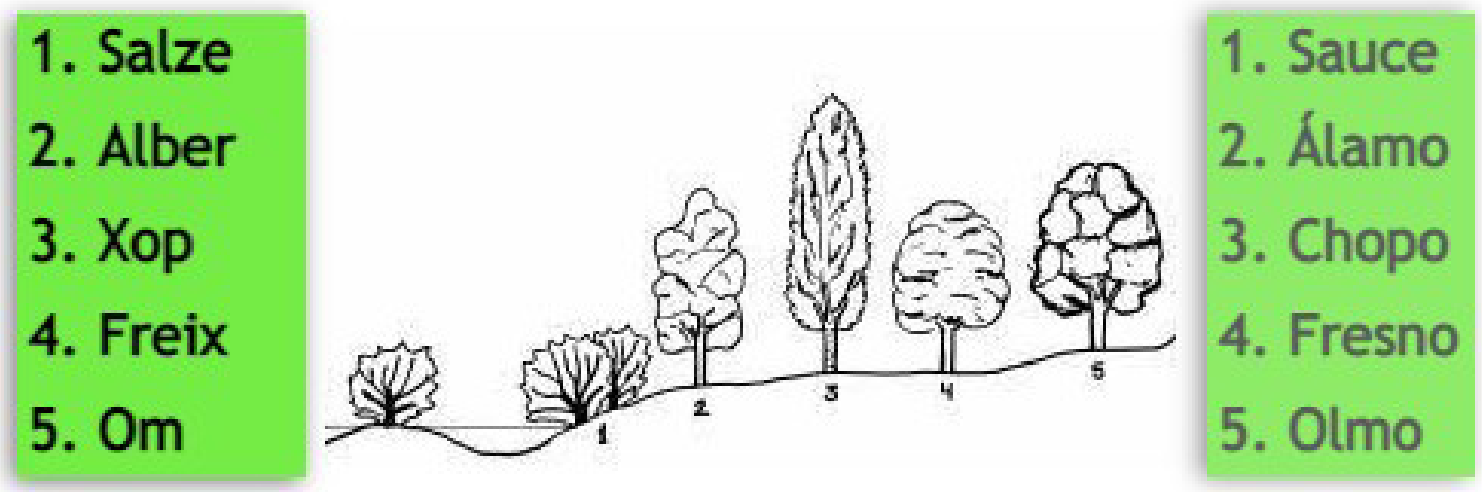

Fig 3. Distribució del arbres més representatius en la ribera del riu. Font: elaboració pròpia.
Fig 3. Distribución de los árboles más representativos en la ribera del río. Fuente: elaboración propia.

3.3. Salzedes

En la segona banda localitzada en la mateixa riba del riu, trobem diferents espècies d'arbustos i herbàcies; salzes, joncs, esbarzer i sarsa. Està banda també sol patir avingudes, però la fusta dels arbustos sol ser molt flexible per a poder fer front al corrent del riu (Fig.4).

3.3. Saucedas

En la segunda banda localizada en la misma orilla del río, encontramos diferentes especies de arbustos y herbáceas; sauces, juncos, zarzamora y zarzaparrilla. Está banda también suele sufrir avenidas, pero la madera de los arbustos suele ser muy flexible para poder hacer frente a la corriente del río (Fig.4).

Fig 4. Salzeda. Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.
Fig 4. Sauceda. Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

ESPÈCIE D'APADRINAMENT / ESPECIE DE APADRINAMIENTO

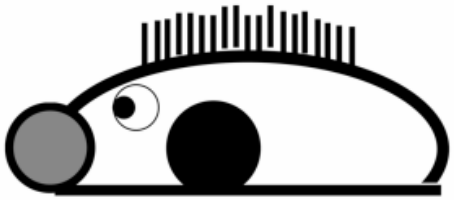

NOM COMÚ	NOMBRE COMÚN	NOM CIENTÍFIC / NOMBRE CIENTÍFICO
Salze blanc	Sauce blanco	*Salix neotricha*

Fig 5. *Salix neotricha*. Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

BREU DESCRIPCIÓ / BREVE DESCRIPCIÓN

Com és?

• Arbre de fulla caduca d'entre 6 i 20 metres d'alçada.
• Les seues fulles són brillants pel feix i pel revés no tenen pèls.
• El tronc és recte i la escorça grisa i clevillada.
• Fruit: càpsules que s'obrin al madurar i alliberen les llavors embolicades en un teixit cotonós.

¿Cómo es?

• Árbol de hoja caduca de entre 6 y 20 metros de altura.
• Sus hojas son brillantes por el haz y sin pelos por el envés.
• El tronco es erguido y la corteza gris y agrietada.
• Fruto: cápsulas que se abren al madurar y liberan las semillas envueltas en un tejido algodonoso.

On viu?

Al llarg de tot el territori, sent els que estan més prop de l'aigua de tota la vegetació arbòria de ribera. Va nàixer com híbrid entre *Salix alba* i *Salix fragilis*.

¿Dónde vive?

A lo largo de todo el territorio, siendo los que están más cerca del agua de toda la vegetación arbórea de ribera. Surgido del cruce natural entre *Salix alba* y *Salix fragilis*.

CURIOSITATS / CURIOSIDADES

De l'extracte actiu de l'escorça d'aquest arbre i de *Salix alba* s'obté l'aspirina.

Del extracto activo de la corteza de este árbol y de *Salix alba* se obtiene la aspirina.

Seria interessant recuperar el *Salix alba* en aquest entorn natural mitjançant un projecte d'apadrinament.

Sería interesante recuperar el *Salix alba* en este entorno natural mediante un proyecto de apadrinamiento.

ESPÈCIE D'APADRINAMENT / ESPECIE DE APADRINAMIENTO

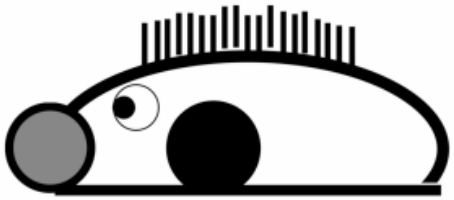

NOM COMÚ	NOMBRE COMÚN	NOM CIENTÍFIC / NOMBRE CIENTÍFICO
Gatell	Sauce ceniciento	*Salix atrocinerea*

Fig 6. *Salix atrocinerea*. Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

BREU DESCRIPCIÓ / BREVE DESCRIPCIÓN

Com és?

• Arbret de fins a 12 m d'altura.
• Les fulles caduques són oblong-lanceolades, llises pel feix i peloses pel revés.
• La floració es dóna de gener a març, i les flors creixen en grups, anomenats aments. Es considerada bona planta mel·lífera.

¿Cómo es?

• Arbolito de hasta 12 m de altura.
• Las hojas caducas son oblongo-lanceoladas, mates por el haz y pelosas por el envés.
• La floración se da de enero a marzo, y las flores crecen en grupos, llamados amentos. Se la considera buena planta melífera.

On viu?

Molt freqüent en la Península Ibèrica, des del nivell de la mar fins als 2.000 m. Creixen millor en sòls àcids.

¿Dónde vive?

Muy frecuente en la Península Ibérica, desde el nivel del mar hasta los 2.000 m. Crecen mejor en suelos ácidos.

CURIOSITATS / CURIOSIDADES

Antigament, els saurins, empraven les seues branques per a localitzar pous d'aigua en el subsòl.

Antiguamente, los zahoríes, usaban sus ramas para localizar pozos de agua en el subsuelo.

Fig 7. *Salix atrocinerea.*
Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

ESPÈCIE D'APADRINAMENT / ESPECIE DE APADRINAMIENTO

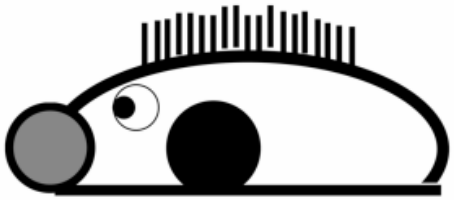

NOM COMÚ	NOMBRE COMÚN	NOM CIENTÍFIC / NOMBRE CIENTÍFICO
Vitemera roja	Mimbrera roja	*Salix purpurea*

Fig 8. *Salix purpurea*. Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

BREU DESCRIPCIÓ / BREVE DESCRIPCIÓN

Com és?

• Arbust o arbret de fins a 6 m d'alçada.
• Les fulles caduques són lanceolades i molt estretes disposades en branquetes fines i llargues.
• La floració es dóna de gener a març, i les flors creixen en grups, anomenats aments, que són allargats i estrets.

¿Cómo es?

• Arbusto de hasta 6 m de altura.
• Las hojas caducas son lanceoladas y muy estrechas dispuestas en ramillas finas y largas
• La floración se da de enero a marzo, y las flores crecen en grupos, llamados amentos, que son alargados y estrechos.

On viu?

Són les plantes que es troben en segona línia dels marges de rius, rierols, pantans i llacunes, ajudant a la fixació de les riberes.

¿Dónde vive?

Son las plantas que se encuentran en segona línea de los márgenes de ríos, arroyos, pantanos y lagunas, ayudando a la fijación de las riberas.

CURIOSITATS / CURIOSIDADES

Són les espècies més emprades al nostre país per a elaborar cistelleria de vímet.

Son las especies más utilizadas en nuestro país para elaborar cestería de mimbre.

Fig 9. *Salix purpurea*.
Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

3.4. Alberedes, xoperes i freixedes

En la tercera banda, les espècies que l'ocupen ja tenen les arrels fora de l'aigua la major part de l'any, només estan submergides durant períodes molt curts de temps coincidint amb les crescudes ordinàries del cabal del riu. En aquesta banda podem trobar arbustos com a tamarits i arbres com a àlbers (fig. 10), xops i uns pocs freixes (fig. 11).

3.4. Alamedas, choperas y fresnedas

En la tercera banda, las especies que la ocupan ya tienen las raíces fuera del agua la mayor parte del año, solo están sumergidas durante periodos muy cortos de tiempo coincidiendo con las crecidas ordinarias del caudal del río. En esta banda podemos encontrar arbustos como tarajes (tarais) y árboles como álamos (fig.10), chopos y unos pocos fresnos (fig. 11).

Fig 10. Albereda.
Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.
Fig 10. Alameda.
Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

Fig 11. Xoperes mixtes.
Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.
Fig 11. Choperas mixtas.
Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

ESPÈCIE D'APADRINAMENT / ESPECIE DE APADRINAMIENTO

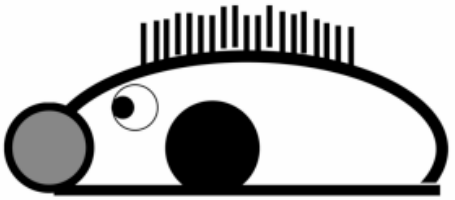

NOM COMÚ	NOMBRE COMÚN	NOM CIENTÍFIC / NOMBRE CIENTÍFICO
Àlber	Chopo blanco	*Populus alba*

Fig 12. *Populus alba*. Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

BREU DESCRIPCIÓ / BREVE DESCRIPCIÓN

Com és?

• Arbre caducifoli amb una altura màxima de 25 metres, de tronc recte i cilíndric.
• Les fulles són amples i de forma molt variable, però totes de color verd clar pel feix i blanc-platejat pel revés.
• Els fruits són càpsules que s'obrin al madurar i alliberen les llavors embolicades en un teixit cotonós que afavoreix la seua dispersió pel vent igual que el xop.

On viu?

Associat als sistemes fluvials i a baixes altituts, ja que no resistix molt les gelades.

¿Cómo es?

• Árbol caducifolio de hasta 25 m de altura de tronco recto y cilíndrico.
• Las hojas son anchas y de forma muy variable, pero todas de color verde claras por el haz y blanco-plateado por el envés.
• Los frutos son cápsulas que se abren al madurar y liberan las semillas envueltas en un tejido algodonoso que favorece su dispersión por el viento al igual que el chopo.

¿Dónde vive?

Asociado a los sistemas fluviales y a bajas altitudes ya que no aguanta mucho las heladas.

CURIOSITATS / CURIOSIDADES

Espècie autóctona, utilitzada com ornamental. També s'utilitza per a realitzar repoblacions.

Especie autóctona, utilizada en jardinería. También se utiliza para repoblaciones.

ESPÈCIE D'APADRINAMENT / ESPECIE DE APADRINAMIENTO

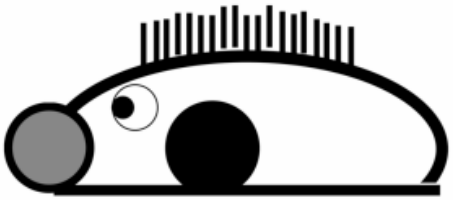

NOM COMÚ	NOMBRE COMÚN	NOM CIENTÍFIC / NOMBRE CIENTÍFICO
Xop negre	Chopo negro	*Populus nigra* *

Fig 13. *Populus nigra**. Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

BREU DESCRIPCIÓ / BREVE DESCRIPCIÓN

Com és?

• Arbre caducifoli de fins a 30 m d'altura de tronc esvelt i copa piramidal.
• Les fulles són amples, triangulars o romboïdals, finament serrades en el marge.
• Els fruits són càpsules que s'obrin al madurar i alliberen les llavors embolicades en un teixit cotonós que afavoreix la seua dispersió pel vent igual que l'àlber.

On viu?

Associat als sistemes fluvials.

¿Cómo es?

• Árbol caducifolio de hasta 30 m de altura de tronco esbelto y copa piramidal.
• Las hojas son anchas, triangulares o romboidales, finamente serradas en el margen.
• Los frutos son cápsulas que se abren al madurar y liberan las semillas envueltas en un tejido algodonoso que favorece su dispersión por el viento al igual que el álamo.

¿Dónde vive?

Asociado a los sistemas fluviales.

CURIOSITATS / CURIOSIDADES

La seua fusta és blana i lleugera, tradicionalment ha sigut utilitzada per a l'elaboració de pasta de paper, o fabricar taulers.

* Presenta una gran afinitat per a la seua hibridació amb altres espècies de xops, que es van introduir en les riberes dels rius per a aprofitar la seua fusta per a elaborar pasta de paper, en l'actualitat en la ribera del Túria no hi ha *Populus nigra*, si no exemplars que han crescut fruit de la hibridació dels xops naturals de la ribera amb els introduïts per al seu aprofitament fuster. Abunden *Populus x canadensis*, que a ulls de persones no expertes són molt pareguts al *Populus nigra*. Seria interessant recuperar l'espècie original en aquest entorn natural mitjançant un projecte d'apadrinament.

Su madera es blanda y ligera, tradicionalmente ha sido utilizada para la elaboración de pasta de papel, o fabricar tablones.

*Presenta una gran afinidad para su hibridación con otras especies de chopos, que se introdujeron en las riberas de los ríos para aprovechar su madera para elaborar pasta de papel, en la actualidad en la ribera del Turia no hay *Populus nigra*, si no ejemplares que han crecido fruto de la hibridación de los chopos naturales de la ribera con los introducidos para su aprovechamiento maderero. Abundan *Populus x canadensis*, que a ojos de personas no expertas son muy parecidos al *Populus nigra*. Sería interesante recuperar la especie original en este entorno natural mediante un proyecto de apadrinamiento.

ESPÈCIE D'APADRINAMENT / ESPECIE DE APADRINAMIENTO

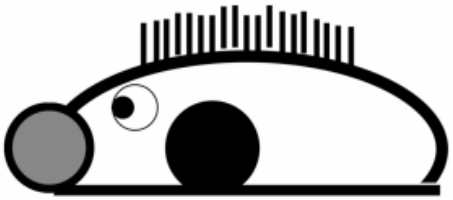

NOM COMÚ	NOMBRE COMÚN	NOM CIENTÍFIC / NOMBRE CIENTÍFICO
Fleix / Freix	Fresno	*Fraxinus angustifloia*

Fig 14. *Fraxinus angustifolia*. Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

BREU DESCRIPCIÓ / BREVE DESCRIPCIÓN

Com és?

• Arbre de grandària mitjana i tronc curt que aconsegueix els 15 m.
• Té les fulles compostes, caduques, finament serrades en el seu marge, d'un verd intens pel feix.
• Els fruits són sàmares, grogues.

¿Cómo es?

• Árbol de tamaño medio y tronco corto y grueso que alcanza los 15 m.
• Tiene las hojas compuestas, caducas, alternas, serradas en su margen, de un verde intenso por el haz.
• Los frutos son sámaras, de color amarillo.

On viu?

Creix en les riberes dels rius, marges de llacunes, embassaments i zones entollades.

¿Dónde vive?

Crece en las riberas de los ríos, márgenes de lagunas, embalses y zonas encharcadas.

CURIOSITATS / CURIOSIDADES

Espècie arbòria autòctona de la Península Ibèrica que més ràpid creix.
Pel seu ràpid creixement la seua fusta és blana i lleugera, molt útil per a l'elaboració de pasta de paper, taulers i embalatges lleugers.
Es reprodueix per llavor.

Especie arbórea autóctona de la Península Ibérica que más rápido crece.
Por su rápido crecimiento su madera es blanda y ligera, muy útil para la elaboración de pasta de papel, tableros y embalajes ligeros.
Se reproduce por semilla.

3.5. Omedes

La quarta banda i més allunyada del riu és la que ocupa la part de la ribera que sol suposar el límit amb els camps de cultiu; les espècies arbòries dominants en aquesta banda són l'om, el lledoner o el freixe i una espècie arbustiva molt característica, l'arç blanc. Poques vegades les crescudes del riu arriben a aquesta zona (fig.15).

3.5. Olmedas

La cuarta banda y más alejada del río es la que ocupa la parte de la ribera que suele suponer el límite con los campos de cultivo; las especies arbóreas dominantes en esta banda son el olmo, el almez o el fresno y una especie arbustiva muy característica, el espino blanco.
Pocas veces las crecidas del río llegan a esta zona (fig.15).

Fig 15. Omeda. Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.
Fig 5. Olmeda. Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

ESPÈCIE D'APADRINAMENT / ESPECIE DE APADRINAMIENTO

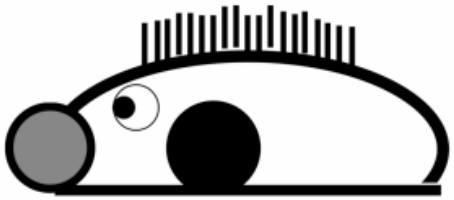

NOM COMÚ	NOMBRE COMÚN	NOM CIENTÍFIC / NOMBRE CIENTÍFICO
Om	Olmo	*Ulmus minor*

Fig 16. *Ulmus minor*. Foto: Juan Manuel Abellán Rubio.

BREU DESCRIPCIÓ / BREVE DESCRIPCIÓN

Com és?

• Arbre de fulla caduca que aconsegueix una alçada d'entre 15 i 20 metres.
• Floració: ixen abans que les fulles entre febrer i març.
• Fruit: es tracta d'una llavor amb embolicada membranosa a manera d'ala (sàmara) oval, plana i de color verd-groc, per a afavorir la seua dispersió pel vent.

On viu?

Al llarg de la major part de la Península Ibèrica, especialment en zones de clima mediterrani sense ascendir per damunt dels 1.000 m, formant bosquetes o associats a altres espècies d'arbres de ribera.

¿Cómo es?

• Árbol de hoja caduca que alcanza una altura de entre 15 y 20 metros.
• Floración: salen antes que las hojas entre febrero y marzo.
• Fruto: se trata de una semilla con envuelta membranosa a modo de ala (sámara) oval, plana y de color verde-amarillo, para favorecer su dispersión por el viento.

¿Dónde vive?

A lo largo de la mayor parte de la Península Ibérica, sobre todo en zonas de clima mediterráneo sin ascender por encima de los 1.000 m, formando bosquetes o asociados a otras especies de árboles de ribera.

CURIOSITATS / CURIOSIDADES

Una gran part de la població d'oms d'Espanya i Europa va desaparèixer per una malaltia anomenada grafiosis, generada per un fong. En l'actualitat el Ministeri per a la Transició Ecològica i Repte Demogràfic, du a terme un projecte per a la producció de plançons d'om resistents a la grafiosis, plançons que reparteixen entre altres administracions públiques per a recuperar les poblacions d'oms en les conques dels rius d'Espanya.

Una gran parte de la población de olmos de España y Europa desapareció por una enfermedad llamada grafiosis, generada por un hongo. En la actualidad el Ministerio para la Transición Ecológica y Reto Demográfico, lleva a cabo un proyecto para la producción de plantones de olmos resistentes a la grafiosis, plantones que reparten entre otras administraciones públicas para recuperar las poblaciones de olmos en las cuencas de los ríos de España.

PER A SABER MÉS / PARA SABER MÁS

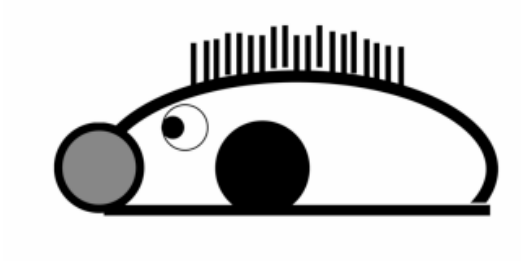

https://www.arbolapp.es/
El Real Jardí Botànic i l'Àrea de Cultura Científica del CSIC han elaborat, amb suport de la FECYT, esta web i una app gratuïta per a ajudar-te a reconèixer arbres.

http://parquesnaturales.gva.es/es/web/pn-turia
Pàgina web del Parc Natural del Túria, per a qualsevol aclariment o més informació.

http://bdb.gva.es/es/buscador
Cercador del Banc de Dades de Biodiversitat de la Generalitat Valenciana, podràs trobar informació sobre l'estat de protecció, àrees de distribució, biologia i ecologia de moltes espècies de flora i fauna.

http://herbarivirtual.uib.es/
La Universitat de les Illes Balears, la Universitat de Barcelona i la Universitat de València han elaborat l'Herbari Virtual del Mediterrani Occidental en col·laboració con Fundació Biodiversitat i Santander Universitats.

https://www.arbolapp.es/
El Real Jardín Botánico y el Área de Cultura Científica del CSIC han elaborado, con apoyo de la FECYT, esta web y una app gratuita para ayudarte a reconocer árboles.

http://parquesnaturales.gva.es/es/web/pn-turia
Página web del Parque Natural del Turia, para cualquier aclaración o más información.

http://bdb.gva.es/es/buscador
Buscador del Banco de Datos de Biodiversidad de la Generalitat Valenciana, podrás encontrar información sobre el estado de protección, áreas de distribución, biología y ecología de muchas especies de flora y fauna.

http://herbarivirtual.uib.es/
La Universidad de las Islas Baleares, la Universidad de Barcelona y la Universidad de Valencia han elaborado el Herbari Virtual del Mediterrani Occidental en colaboración con Fundación Biodiversidad y Santander Universidades.

4. L'AGENDA 2030 I EL VINCLE EMOCIONAL

4. LA AGENDA 2030 Y EL VÍNCULO EMOCIONAL

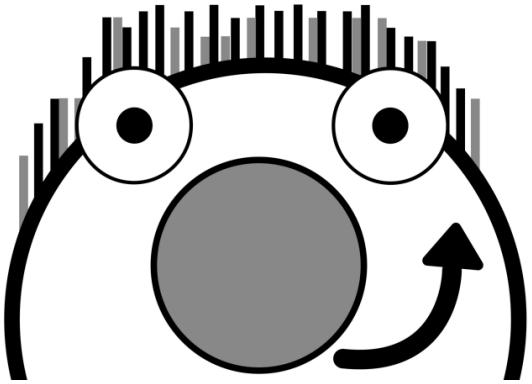

L'Agenda 2030 proposa 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) i 169 metes per a transformar el món (Nacions Unides, 2015), però perquè això es faça realitat cal que les persones reflexionen al voltant de la forma en com perceben el món, les emocions que senten i la seua disposició proactiva per a millorar el seu entorn.

Tal com comentàvem a l'inici d'aquesta guia l'objectiu de la mateixa és que els centres educatius de la localitat puguen conèixer el projecte amb major profunditat i estudiar algunes de les espècies més emblemàtiques dels nostres boscos de ribera. Al nostre parer aquest recurs ha de partir dels centres d'interés de l'alumnat o del problemes d'investigació escolar proposats mitjançant els projectes educatius d'aula o de centre. Per això no hem desenvolupat aquesta publicació com un quadern de camp. No obstant això en atenció a la importància d'establir sinergies de col·laboració entre les iniciatives formals i no formals de l'Educació Ambiental per la seua incidència en el desenvolupament de les competències ecosocials (González, coord., 2018) i el foment del pensament crític (Santana, Morales y Souto, 2019) volem aportar aquestes activitats de reflexió personal amb caràcter orientador.

La Agenda 2030 propone 17 Objetivos de Desarrollo Sostenible (ODS) y 169 metas para transformar el mundo (Naciones Unidas, 2015), pero para que esto se haga realidad es preciso que las personas reflexionen sobre la forma en cómo perciben el mundo, las emociones que sienten y su disposición proactiva para mejorar su entorno.

Tal y como comentábamos al inicio de esta guía el objetivo de la misma es que los centros educativos de la localidad puedan conocer el proyecto con mayor profundidad y estudiar algunas de las especies más emblemáticas de nuestros bosques de ribera. A nuestro parecer este recurso debe partir de los centros de interés del alumnado o de los problemas de investigación escolar propuestos mediante los proyectos educativos de aula o de centro. Por ello no hemos desarrollado esta publicación como un cuaderno de campo. No obstante, en atención a la importancia de establecer sinergias de colaboración entre las iniciativas formales y no formales de la Educación Ambiental por su incidencia en el desarrollo de las competencias ecosociales (González, coord., 2018), la construcción de la identidad ambiental (Morales, Santana y Sánchez, 2017) y el fomento del pensamiento crítico (Santana, Morales y Souto, 2019) queremos aportar estas actividades de reflexión personal con un carácter orientador.

ACTIVITAT 1. ESPÈCIE VEGETAL D'APADRINAMENT
ACTIVIDAD 1. ESPECIE VEGETAL DE APADRINAMIENTO

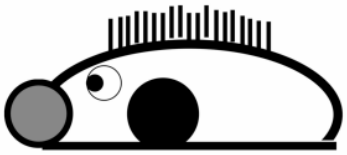

NOM COMÚ	NOMBRE COMÚN	NOM CIENTÍFIC / NOMBRE CIENTÍFICO

DIBUIX / DIBUJO

COM RECONÉIXER-HO / CÓMO RECONOCERLO

LES MEUES EMOCIONS AL PLANTAR SÓN... / MIS EMOCIONES AL PLANTAR SON...

ACTIVITAT 2. AGENDA 2030 I PROJECTE D'APADRINAMENT
ACTIVIDAD 2. AGENDA 2030 Y PROYECTO DE APADRINAMIENTO

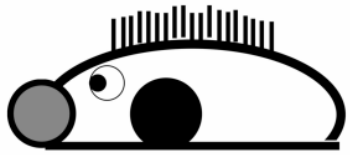

SELECCIONA ELS ODS MÉS RELACIONATS AMB EL PROJECTE D'APADRINAMENT I JUSTIFICA LA TEUA RESPOSTA
SELECCIONA LOS ODS MÁS RELACIONADOS CON EL PROYECTO DE APADRINAMIENTO Y JUSTIFICA TU RESPUESTA

INVENTA UN JOC QUE INCLOGA ELS ODS I EL PROJECTE D'APADRINAMENT
INVENTA UN JUEGO QUE INCLUYA LOS ODS I EL PROYECTO DE APADRINAMIENTO

ACTIVITAT 3. ITINERARIS PEL PARC NATURAL PER A PERCIBIR EL PROJECTE D'APADRINAMENT / ACTIVIDAD 3. ITINERARIOS POR EL PARQUE NATURAL PARA PERCIBIR EL PROYECTO DE APADRINAMIENTO

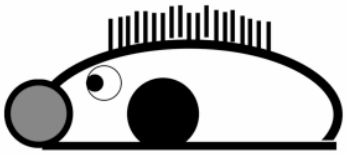

REALITZA UN ITINERARI PRESENCIAL O VIRTUAL (SEGONS LA SITUACIÓ DE CONFINAMENT) PEL PARC NATURAL. DESCRIU EL RECORREGUT / REALIZA UN ITINERARIO PRESENCIAL O VIRTUAL (SEGÚN LA SITUACIÓN DE CONFINAMIENTO) POR EL PARQUE NATURAL. DESCRIBE EL RECORRIDO.

DIBUIXA UN MAPA EMOCIONAL DE LA RUTA QUE HAS FET. LOCALITZA LES FITES MÉS REPRESENTATIVES ASSOCIADES A UNA EMOCIÓ / DIBUJA UN MAPA EMOCIONAL DE LA RUTA QUE HAS REALIZADO. LOCALIZA LOS HITOS MÁS REPRESENTATIVOS DE LA RUTA QUE HAS REALIZADO.

ACTIVITAT 4. EL PROJECTE D'APADRINAMENT I EL PLANETA
ACTIVIDAD 4. EL PROYECTO DE APADRINAMIENTO Y EL PLANETA

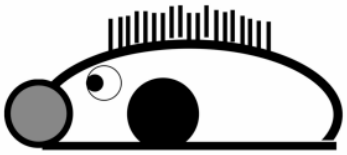

COM POTS CONTRIBUIR A CONSERVAR I MILLORAR EL PARC NATURAL DEL TÚRIA?
¿CÓMO PUEDES CONTRIBUIR A CONSERVAR Y MEJORAR EL PARQUE NATURAL DEL TURIA?

COM AJUDEM D'AQUESTA MANERA AL PLANETA? JUSTIFICA LA RESPOSTA.
¿CÓMO AYUDAMOS DE ESTA MANERA AL PLANETA? JUSTIFICA LA RESPUESTA.

SEGUEIX... / SIGUE...

Una planteta per a salvar el planeta
Al plantar nuestro árbol formamos parte del bosque

5. BIBLIOGRAFIA / 5. BIBLIOGRAFÍA

CIEF. *Día de l'Arbre de la Comunitat Valenciana. Consells pràctics de plantació*. Dibuixos: Julio López Martos. Disponible en http://agroambient.gva.es/documents/20551003/102695363/Trptic+del+dia+de+l%27arbre/1e2ed68d-da10-42dd-9a6f-0fdf62050322

Decreto 15/2006, de 20 de enero, del Consell de la Generalitat, por el que se regula la producción, comercialización y utilización de los materiales forestales de reproducción. *DOGV - Núm. 5.184*, pp. 3661-3699.

Ferrer-Gallego, P.P. y Peña, A. (2018). *Flora endèmica de Riba-roja de Túria*. Riba-roja: EcoRiba Ajuntament de Riba-roja de Túria, Banco de Datos de Biodiversidad y Parque Natural del Turia (Generalitat Valenciana).

González, L. (coord., 2018). *Educar para la transformación ecosocial. Orientaciones para la incorporación de la dimensión ecosocial al currículo*. Madrid: FUHEM.

Morales, A.J. (2020). EcoRiba: claves para la planificación territorial inteligente de Riba-roja de Túria. En *Objectius del nostre territori per al segle XXI: canvi demogràfic, competitivitat i atracció d'activitat* (E. Sigalat, R. Calvo Mónica Bou y J.D. Martínez, coords.), pp. 69-80.València: Neopàtria.

Morales, A.J., García, F. y Barberá, R. (2018). *Catàleg d'Arbratge Monumental i Singular de Riba-roja de Túria*. Riba-roja: EcoRiba Ajuntament de Riba-roja de Túria y CIEF.

Morales, A.J., Morales, M., Barberá, R. y Herreros, R. (2020). *Catàleg d'Arbratge Monumental i Singular de Riba-roja de Túria*. Volum 2. Riba-roja: EcoRiba Ajuntament de Riba-roja de Túria, CIEF y Parque Natural del Turia.

Morales, A.J., Santana, D. y Caurín C. (2014). *Quadern de camp "Quins paisatges vegetals trobem al Parc Natural del Túria?"* Valencia: REPROEXPRES, S.L.

Morales, A.J., Santana, D. y Sánchez, L. (2017). Identidades territoriales y educación ambiental. Del paisaje emocional al paisaje cultural. *Íber Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, nº 89, pp. 12-16.

Morales, M., Caurín Tz. y Romero, R. (2017). *Punxa i el Plàtan de Traver*. Riba-roja de Túria: EcoRiba-M.I. Ajuntament de Riba-roja de Túria.

Muedra, I., Pardo, J.V., Peña, A., Villalba, S. y Yélamos, J.A. (2012). Els projectes del Parc Natural: L'apadrinament de les riberes del riu Túria. *La Universitat i els seus entorns naturals. Els Parcs Naturals de L'Albufera, El Túria i La Serra Calderona* (J.A. Català coord.). Valencia: Universitat de València.

Naciones Unidas (2015). *Transformar nuestro mundo: la Agenda 2030 para el desarrollo sostenible*. https://unctad.org/meetings/es/SessionalDocuments/ares70d1_es.pdf.

Parque Natural del Turia (2018, 2019, 2020). *Tzuria, Boletín Trimestral del Parque Natural del Turia*, Nº 2, 3, 4, 5 y 9. Disponible en http://parquesnaturales.gva.es/va/web/pn-turia/boletines-trimestrales

Peña, A., Ferrer-Gállego, P.P., Riera, J., Fabado,J. y Mateo, G. (2017). *Flora vascular del Parc Natural del Túria*. Jaca, Huesca: Parc Natural del Túria (GVA).

Santana, D., Morales, A.J. y Henarejos, I. (2021). Educación ambiental y proyectos educativos. *Íber Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 102, 20-26.

Santana, D., Morales, A.J. y Souto X.M. (2019). ¿Cómo favorecer la ciudadanía crítica con la ayuda de la educación ambiental? *Innovación e investigación en la formación inicial del profesorado de Infantil y Primaria desde las didácticas de las Ciencias Experimentales y Sociales* (M. Ferreras-Listán, O. Moreno-Fernández y Mª Puig-Gutiérrez, coords.,). Barcelona:Octaedro, pp. 77-100.

AJUNTAMENT *de*
RIBA-ROJA DE TÚRIA